

Írta: Herczog Mária

MI AZ IGAZSÁG?

Sok éve halljuk a fenyegető adatokat a gyermek- és fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények növekvő számáról. Az okok között mindig elsősorban a családi háttér, a szociális helyzet, a szülői minta, illetve a média és a kortárs csoportok hatása szerepel. A javaslatok vérmérséklettől és szakmai indíttatástól függően a büntetések szigorításáról, a büntethetőségi korhatár leszállításáról vagy éppen másfajta büntetésről, ellenőrzésről szólnak. Többnyire hiányoznak az elemzések és tervek közül azok az elemek, amelyek az érdemi megelőzésről, bizonyíthatóan hatékony kezeléssel szólnak, illetve a gyermek- és fiatalkorúakkal foglalkozók jobb felkészítésével, eszközök biztosításával kísérelnék meg javítani a kétségkívül riasztó helyzetet. A riadalomra pedig több okunk is lehet. Egyrészt ugyanis a felderített bűncselekmények száma valójában igen messze esik az elkövetettekétől, másrészt sok esetben nem nevezhető ugyan bűncselekménynek az, ami történik, de komoly aggodalomra ad okot, hogy gyerekek és fiatalok – meg persze felnőttek – tömegei nem tudják az indulataikat fékezni, haragjukat, konfliktusaikat kezelni. Nem érzik és értik cselekedeteik, szavaik súlyát, nem tudják felmérni a kárt, amit okoztak, és nem utolsósorban nincs összefüggés a bűn és büntetés között, nincs katarzis, és nincs belülről irányítottág, olyan elfogadható belsővé váló szabályrendszer, amely az egyén és a közösség számára is megnyugtató módon szabja meg a kereteket, elismeri a jót, elutasítja az elfogadhatatlant, és pontosan meghúzza a kettő közti határvonalat. Egyidejűleg nem keveri össze a csínytevést, a lázadást, az éretlenséget, a kontrollátlanságot, brahit, erőfitogtatást és a bűnt.

Sok országban okoznak ezek a kérdések gondot, van, ahol a gyermek- és fiatalkorúakkal szemben sokkal korábban és sokkal súlyosabb büntetéseket szabnak ki, de ezek eredménytelensége és a nem csökkenő számok mindenkit elgondolkodtatnak. A kételkedők száma egyre nő, így nincs hiány javaslatokban, új technikák és formák kipróbálásában és kutatásokban sem. Egyre több helyen nyernek polgárjogot olyan pedagógiai, támogató, szociális programok, amelyek nem csak a bűncselekmények megelőzéséhez, hanem a közösség építéséhez, a jobb közérzethez, emberibb létfeltételekhez járulnak hozzá. Ha eltekintünk a szigorú és azonnali büntetést kívánók csoportjaitól, akik alapvetően arra alapozzák javaslataikat, hogy ha elég elrettentő a büntetés, és nincs pardon, akkor az visszatartja a potenciális elkövetőket, azt kell látnunk, hogy számtalan kiváló és egyszerűen, olcsón megvalósítható javaslat és program van terjedőben világszerte, amelyek hazai honosításának legalábbis elvi akadályai nincsenek.

A különféle országokban lefolytatott kutatások azt mutatják, hogy a fiatalok számára az iskolai és kortárs csoportok hatása legalább olyan meghatározó, mint a családi minta. A társadalmi közhangulat, a kommunikáció tónusa, a lehetséges viselkedési alternatívák tapinthatóan jelen vannak mindenhol. A családi hatások is sokkal finomabb elemzést igényelnek, hiszen más a bűncselekményből élő család mintája és más a korlátokat nem szabóé, más az ügyeskedő, kisebb szabálysértéseket elkövető és támogató környezeté, és más a szociálisan ellehetetlenült depressziósé.

A médiából áradó erőszak mellett legalább olyan hatást gyakorol a tapasztalatok szerint a nálunk fel sem tűnően minősítő, értékelő, egysíkú megközelítés, akár egy reggeli műsorvezetőről, akár bugyuta reklámról, netán szakértői megnyilatkozásról legyen szó. Éppen a bűncselekményeket taglaló és bemutató műsorok képtelenül egysíkú és primitív megközelítési módja, a bosszúszomjas hangú és képi világ, az egyféle és szimplifikált igazság vagy a burkoltan vagy éppen nyíltan előítéletes, diszkriminatív tálalás legalább olyan romboló.

Feltűnő, hogy mennyire nem témája a műsoroknak, iskolai programoknak, ifjúsági rendezvényeknek semmi olyasmi, ami értelmes alternatívát mutat, ami segíti azokat, akik – érthető módon – bizonytalanok annak megítélésében, hogy mi jó és mi nem, hogyan lehet az indulatokat

analizálni, milyen jó a feszültségoldás, konfliktuskezelés. Adottnak veszi a közvélemény – sok más területhez hasonlóan –, hogy a jó és rossz megítélését és a baj elkerülését mindenki ismeri. Ha pedig nem, akkor egyrészt bűnhődjön, másrészt a felelősség a szülőkre, családra hárítható. Érdekes módon így van ez a gyermekvédelmi gondoskodásban felnövő gyermek esetében is, akinek esetében, ha csecsemőkorától intézményben nevelkedett sem kérdezik meg, mennyire hatékony ez a rendszer, ha nem tudja őt megvédeni. A családban élő gyerekek esetében sem merül fel, hogy a család ostromozása helyett meggyőző programokat kellene kínálnia az iskolának, ahol a gyerek és fiatal felkészült szakemberek között tölti napjait. Nem fogadható el érvként, hogy ez nem az intézmények és az iskola dolga, hanem a családé, illetve, hogy az intézményrendszer tehetetlen. Végig kellene egyszer gondolni, hogyan lehetséges, hogy az oktatás körébe tartozó ismereteket – történelmet, nyelvtant, matematikát stb. – nem várja el az iskola a szülőtől, e tekintetben laikusnak tekinti, de a nevelés tekintetében a legalább ugyanolyan eséllyel tudatlan és eszköztelen szülőtől várja el a tökéletes mintaadást. Vajon nem szorul ez a megközelítés felülvizsgálatra? Másrészt olyan ütemben változnak az elvárt viselkedésmódok, értékek, normák, hogy ahhoz senkinek a felkészültsége sem elegendő folyamatos frissítés, kételkedés és vitákban kielélt válaszok nélkül. A nyugati világban is kritikus helyzetbe kerülnek az iskolák, a szociális ellátás intézményei az egyre növekvő igények, a csökkenő, de legalábbis nem bővülő források miatt. A megoldások ezért egyre inkább a családok, gyerekek saját meglévő, belső erőforrásai felé fordulnak. Egyre jobban terjednek azok a technikák, eljárások, amelyek nem a szakember beavatkozásán, hanem értő kísérésén, együttműködésén alapulnak. A biztató eredmények azt mutatják, hogy szinte mindenkinek vannak olyan tapasztalatai, ismeretei és tartalékai, amelyek mozgósíthatók krízishelyzetekben, amelyekre alapozva lehet igazán segíteni. Az amerikai, ausztrál, új-zélandi tapasztalatok egyre népszerűbbé válnak Európában is, mert a programok kisebb-nagyobb változtatásokkal, vagy éppen változtatás nélkül működőképesnek bizonyulnak.

A szociális munkában alapvető áttörést jelentett az elmúlt évtizedben az a szemléletváltozás, hogy a családtagok és az érintett gyermek vegyen részt a döntés előkészítésében, a döntéshozatalban, a szakember pedig inkább megfigyelőként, moderátorként legyen része az eseményeknek. A családi csoportkonferenciák, amelyek Új-Zélandból terjedtek el (CSGYI 199), a család és környezete tagjainak összehívásával azt célozzák, hogy maguk tegyenek javaslatot a bajba került gyermek vagy fiatal megsegítésére, a krízishelyzet megoldására, amihez szükség esetén a jóléti ellátás és a szociális munka gyakorlati segítséget nyújt. Ebben a modellben a családon nem számon kérik a történeteket, hanem abban segítenek, hogy maguk elemezzék, milyen okból történt a baj, hogyan lehet ezt a jövőben elkerülni. Itt nem a felelősség át- vagy elhárításáról van szó, hanem a tényleges partneri kapcsolatról, nem értékelik és minősítik a családot és az elkövetett nevelési vagy életmódhibákat, hanem segítenek ezek megértésében és kiküszöbölésében. A nálunk oly jól ismert szépségszisz és fölényes fejrázás helyett érdemes lenne kipróbálni, mivel nagyon hatékony és rendkívül szakszerű, demokratikus és közösségépítő lehetőség.

E modellből nőtt ki többek között a lapban ismertetett jóvátételi igazságszolgáltatás (Reál Justice) modell is. A mediációra emlékeztető technika ismét azt jelzi, hogy egy adott cselekmény szereplői maguk kell, hogy a történeteket feldolgozzák, ha érett személyiségek, akkor nincs okuk külső „szakértőre” bízni a döntést, és ettől az eredményesség nem csökken. A tapasztalatok szerint ezek a sok helyen kipróbált és jól bevált technikák nem esnek távol a leggyakrabban passzivitásra ítélt és gyakran meg sem kérdezett elkövetők és áldozatok valódi vágyaitól, mint ezt az ismertetett aszódi kutatás is plasztikusan mutatja.

Ha a szakemberek nem kapnak eszközöket ahhoz, hogy saját és mások indulatait, konfliktusait kezelni tudják, ha a segítő foglalkozásúaktól ugyanúgy elvárjuk, hogy maguktól tudják, hogyan lehet a bajt megelőzni és orvosolni, akkor biztos kudarcra ítéljük őket és klienseiket, tanítványaikat is. Ha nem bízunk abban, hogy a gyerekek megtaníthatók a jóra, és ha ezt nem volt módjuk vagy lehetőségük otthon elsajátítani, akkor ez korrigálható, akkor tényleg kérdéses lehet a ma működő intézmények

létjogosultsága. Ha soha nem ellenőrizzük és értékeljük, hogy tevékenységünk mennyire hatásos, sikeres és mely elemei változtatandók, cserélendők, mi működik és mi nem, akkor maradnak a szomorú statisztikák, a romló közállapotok, a tolerancia hiánya, a szigorodó igazságszolgáltatás és a szorongás, a düh, meg persze a növekvő intolerancia, és tehetségérzet. Jót és jól csinálni nem kerül több energiába általában, mint rosszat. Meg kellene próbálni.